

"Раціоналізм та креативність як складові успішності педагога професійного навчання"

Анотація. *В статті розглянуто актуальну проблему вивчення складових успішності педагога професійного навчання, застосування сучасних підходів та методів проведення уроків в закладах професійної освіти під час виробничого навчання, раціональний та креативний підходи при виборі методів, а також виховання успішної особистості педагога.*

Ключові слова: *кваліфікований робітник, заклад професійної освіти, виробниче навчання, творчі здібності, успішність, методи проведення сучасних уроків виробничого навчання, раціоналізм та креативність у педагогіці.*

Вступ. В умовах реформування системи освіти в Україні педагоги-науковці говорять про нову якість освіти, життя, дозволя. Тому працівники освіти все частіше й уважніше звертають увагу на проблему професійної ефективності в сучасній освіті, успішності педагога професійного навчання. Діяльність всіх типів професійних навчальних закладів повинна спрямовуватись на формування прошарку сучасних кваліфікованих робітників, виховання обдарованої особистості, здатної самостійно діяти й приймати рішення у будь-яких виробничих та життєвих ситуаціях.

Основними критеріями успішності педагогічної діяльності, її прогнозованого результату та ефективності, є формування творчої особистості здобувача освіти в процесі навчання та виховання, а також раціоналізм та креативність педагога. Викладачу важливо не лише формувати творчу особистість, а й допомогти вихованцю розкрити свій потенціал, досягти у професійній сфері найвищих успіхів, застосовуючи сучасний дієвий інструментарій [1, с.1].

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, коли реалії прогнозують появу нових педагогічних професій (координатор освітньої онлайн-програми; спеціаліст з дитячої психологічної безпеки; тьютер; особистий куратор; розробник освітніх траєкторій; ігропедагог; організатор проектного навчання, ментор стартапів тощо), враховуючи вимоги конкурентоспроможності, за орієнтир педагогічної професії варто взяти творчу направленість діяльності (С.О. Сисоєва), що передбачає [3, с.99]:

- розробку принципово нових підходів до навчання, виховання і розвитку;
- раціоналізацію та модернізацію змісту, форм, методів та засобів навчально-виховного процесу у світлі реформування освіти, зокрема з метою розвитку творчих можливостей, талантів та обдарованості здобувачів освіти;
- комплексне і варіантне використання в професійній діяльності всієї сукупності теоретичних знань і практичних навичок;
- бачення нової проблеми у зовнішньо знайомій ситуації, пошук варіантних шляхів її вирішення;
- застосування науково-доказового вибору дій у конкретній педагогічній ситуації;
- проведення систематичного самоаналізу професійної діяльності, науково-дослідницької роботи з творчого узагальнення власного досвіду та досвіду своїх колег;
- володіння формами і методами управління творчою навчальною діяльністю здобувачів освіти з метою розвитку їх творчих можливостей;
- реалізацію на практиці принципів педагогіки співробітництва, прояв гнучкості при виборі оптимального управлінського рішення у нестандартних (особливо конфліктних)

ситуаціях;

- оригінальне конструювання навчально-виховного процесу.

Теоретики педагогіки раціоналізму зосереджені на обґрунтуванні максимально дієвих шляхів придбання знань, соціальної адаптації здобувачів освіти через механізми професійної освіти. Як стверджує американський педагог Е. Еріксон: «Технократична парадигма професійної освіти, можливо, і старіє, але аж ніяк не належить історії».

В крайньому антигуманному вигляді ідеї раціоналізму відображені в концепції «ліцею-фабрики». Її теоретики вважають, що здобувачі освіти повинні засвоїти знання і адаптуватися до соціальних умов при вирішенні освітніх завдань професійної спрямованості. Професійні знання розглядаються як система об'єктивних фактів. «Викладач-менеджер» в «ліцеї-фабриці» – регулює засвоєння цих фактів здобувачами освіти, які набувають «поведінковий репертуар» (знання, вміння, навички), необхідний для виконання певних функцій на виробництві. Роль здобувачів освіти згідно з концепцією «ліцею-фабрики» переважно пасивна. Добре ілюструє її образ німецький педагог О. Фінк [5, с.262]: «Людину бачать як сировину, як матеріал, який стає піддатливим, якщо тільки вдатися до правильних методів впливу і управління». Критик «ліцею-фабрики» американський вчений Р. Бернс побоюється, що відповідне виховання і навчання перетворюють людину на зомбі, який не в змозі впливати на систему відносин, що склалися, будучи вимушеним демонструвати слухняність, підпорядкування загальному ритму діяльності, піддаючись нівелюванню, стаючи об'єктом жорсткого контролю, заохочень і покарань. Подібна освіта, зауважує Р. Бернс, здійснюється надто дорогою ціною – ігноруванням справжніх потреб і інтересів дитини.

За сучасних умов поняття «креативність» активно використовується в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів (В. Дружинін, Л. Єрмолаєва-Томіна, М. Козленко, М. Лещенко, О. Лук, А. Маслоу, О. Матюшкін, В. Моляко, В. Петухов, К. Тошина та ін.) [4, с.215]. Однак, як зазначає Р.О.Павлюк, згадане поняття не можна визнати чітко та однозначно визначеним, тому, що не запропоновано єдиного підходу або концепції креативності. Тільки в зарубіжній психології існує близько сотні визначень згаданого поняття, що відбивають уявлення дослідників, представлених в межах численних концепцій креативності.

Креативність (від лат. creatio – створення) – творчі здібності індивіда, що входять до структури обдарованості в якості незалежного чинника і характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей. На думку П. Торранса, креативність означає здатність «копати глибше, дивитися краще, виправляти помилки, розмовляти з кішкою, поринати в глибину, проходити крізь стіни, запалювати сонце, будувати замок на піску, вітати майбутнє» [2, с.26]. Вона передбачає підвищену чутливість до визначення нових проблем, до дефіциту або протиріч знань, дій з визначення цих проблем, до пошуку їх рішень на основі висунення гіпотез, до перевірки і зміни гіпотез, до формулювання результату вирішення.

Розроблена П. Торрансом концепція обдарованості складається з тріади: творчих здібностей, умінь, мотивації. Творчість, у його розумінні, – це природний процес, породжуваний сильною потребою людини в знятті напруження, що виникає в ситуації незавершеності чи невизначеності. Розроблені ним на підставі власної концепції обдарованості методики діагностики креативності широко застосовуються в усьому світі під час ідентифікації обдарованих дітей.

Креативність визначається і як «творчі можливості людини, що можуть виявлятися в

мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому або її окремі сторони». Це творчі здібності індивіда, здатність породжувати незвичні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. Креативність розглядається як найважливіший і відносно незалежний чинник обдарованості.

Оцінюючи креативність сучасні психологи слідом за Дж. Гілфордом враховують зазвичай чотири критерії. Продуктивність, або швидкість, – здатність до продукування максимально великого числа ідей. Цей показник не є специфічним для творчості, однак чим більше ідей, тим більше можливостей для вибору з них найбільш оригінальних. Гнучкість – здатність легко переходити від явищ одного класу до явищ іншого класу, часто дуже далеких за змістом один від одного. Протилежну якість називають інертністю мислення. Оригінальність – один з основних показників креативності. Це здатність висувати нові, несподівані ідеї, що відрізняються від широко відомих, загальноприйнятих, банальних. Інший показник креативності позначається терміном «розробленість». Творці можуть бути умовно поділені на дві великі групи: одні вміють краще продукувати оригінальні ідеї, інші – детально, творчо розробляти існуючі. Ці варіанти творчої діяльності фахівцями не ранжуються, вважається, що це просто різні способи реалізації творчої особистості [2, с.26].

Практика роботи сучасного професійного навчального закладу свідчить, що викладач повинен не тільки чітко і правильно відтворювати необхідну інформацію – він має вміти генерувати нові, оригінальні ідеї, знаходити нетрадиційні способи розв’язування проблемних педагогічних ситуацій і задач, тобто володіти креативністю мислення. Дослідженню педагогічної творчості та особливостям підготовки до неї майбутніх педагогів професійного навчання надається належна увага у дослідженнях В.А. Кан-Каліка, Н.В. Кічук, М.П. Лещенко, С.О. Сисоєвої, Л.О. Хомич та ін. Так, зокрема, С.О. Сисоєвою [3, с.98-99] виділяються такі ознаки педагогічної креативності: високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-перетворюючий стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинута уява; специфічні особистісні якості (любов до дітей; безкорисливість; сміливість; готовність до розумного ризику в професійній діяльності; цілеспрямованість; допитливість; самостійність; наполегливість; ентузіазм); специфічні мотиви (необхідність реалізувати своє «Я»; бажання бути визнаним; творчий інтерес; захопленість творчим процесом, своєю працею; прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах педагогічної праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури [3, с.98-99].

Розроблений дослідницею С.О. Сисоєвою перелік ознак педагогічної креативності можна використовувати для проведення їх оцінювання і самооцінювання майбутніми викладачами теоретичного навчання і викладачами професійного навчання, а також для розробки на цій основі програми самовдосконалення. Отже, педагогічна креативність передбачає здатність до творчого пошуку, нестандартного розв’язання педагогічних задач і характеризується за цілим рядом параметрів. Вона характеризується за допомогою таких критеріїв як швидкість (продуктивність) і гнучкість думки, оригінальність, допитливість, точність і сміливість. Під швидкістю (продуктивністю) думки розуміють кількість ідей, яка виникає за одиницю часу. Протилежна якість – малопродуктивність. Гнучкість думки характеризує здатність швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу;

бачити, що інформацію, отриману в одному контексті, можна використати і в іншому. Це добре розвинута навичка переносу (транспозиції). Вона забезпечує вміння легко переходити від одного класу явищ, що вивчаються, до іншого, долати фіксованість методів вирішення, своєчасно відмовлятися від недосконалої гіпотези, бути готовим до інтелектуального ризику і до парадоксів. Протилежна якість – інертність. Оригінальність визначає здатність до генерації ідей, які відрізняються від загальноприйнятих, до парадоксальних, несподіваних рішень. Вона пов'язана з цілісним баченням усіх зв'язків і залежностей, непомітних під час послідовного логічного аналізу. Протилежна якість – традиційність. Допитливість розуміється як здатність дивуватися; відкритість та інтерес до усього нового. Протилежна якість – байдужість. Сміливість передбачає здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця, ризикуючи особистим успіхом та репутацією. Протилежна якість – поміркованість.

Якісна підготовка кваліфікованих робітників потребує творчого підходу викладачів та майстрів виробничого навчання професійних навчальних закладів до вибору змісту, форм, методів та засобів навчання, максимального використання досягнень сучасної педагогічної науки, нових педагогічних і виробничих технологій. Які мають бути орієнтованими не лише на передачу готових знань, а й відображати ідеї розуміння та визнання чужої точки зору, повагу до особистості, організації співпраці та самовираження в діяльності, в творчості, тобто на формування комплексу особистісних якостей здобувачів освіти [6].

Розвиток сучасної техніки та виробництва неможливий без висококваліфікованих робітничих кадрів, яких готує професійна освіта. Оновлення змісту підготовки в навчальних закладах становить основу стратегічних завдань. Сучасний етап розвитку професійних навчальних закладів пов'язаний з необхідністю розв'язання проблеми підвищення інтелектуального рівня пізнавального і творчого потенціалу здобувачів освіти. Пошук засобів для розвитку пізнавальних і творчих здібностей, підвищення ефективності навчання є проблемою загальною для багатьох країн [6].

Нині розроблено велику кількість технологій навчання, що спонукає до теоретичного узагальнення, аналізу, класифікації. Процес використання традиційних і впровадження нових (інноваційних) технологій навчання протікає стихійно. У процедурі їхнього відбору і реалізації у навчальному процесі мають місце суперечності між новими цілями освіти і старими способами представлення і засвоєння знань; зростаючими об'ємами інформації, яку необхідно передати здобувачам освіти і обмеженою кількістю навчального часу; гострою необхідністю педагогічних інновацій в навчальному процесі і недостатньою розробленістю методології використання нових педагогічних технологій в освіті. Наявність цих суперечностей обумовлює необхідність вивчення ефективності використання інноваційних методик. Тому одним з показників успішності процесу виробничого навчання в професійному навчальному закладі є раціоналізм та креативність у виборі методів навчання.

Як відомо, процес оволодіння обраною професією розпочинається з вивчення загально технічних дисциплін, з поступовим переходом до професійної підготовки. Професійна ж підготовка конкурентоспроможного робітника значною мірою залежить від професійної і педагогічної майстерності викладача та майстра виробничого навчання.

Головними ознаками професійної та креативної майстерності педагога професійного навчання є:

- оволодіння ефективними засобами передачі здобувачам освіти знань, умінь та навичок;

- уміння планувати й здійснювати педагогічний вплив;
- уміння встановлювати правильні взаємовідносини зі здобувачами освіти, організовувати і спрямовувати їхню діяльність;
- уміння переконувати;
- глибоке знання свого предмету, широка ерудиція тощо.

Отже, набуття високого рівня педагогічної майстерності – процес тривалий і складний. З огляду на це, неабияке значення має відмова від традиційних методів навчання.

Кожний майстер виробничого навчання має самостійно впроваджувати ефективні форми і методи навчання. Як правило, краще засвоєння нового матеріалу відбувається в процесі активної діяльності здобувачів освіти за умови, коли в нього вносяться елементи новизни. Велике значення має використання спеціальних мнемонічних засобів, тобто засобів запам'ятовування і зберігання інформації. До них належать: смислове групування матеріалу, виділення головної думки, складання плану, конспекту, логічних схем, виділення в них основних зв'язків відношень.

Інноваційна діяльність майстра виробничого навчання, пов'язана з проектуванням і реалізацією інноваційних технологій. Вона буде ефективною за умови наявності у нього системи прогностичних, проектувальних, конструктивних, організаційних, комунікативних, рефлексивних, аналітичних та інших умінь.

Зважаючи на те, що до інноваційних підходів входить система умінь, що забезпечує проектування і реалізацію навчально-виховного процесу, майстер виробничого навчання має оволодіти вміннями організації кожного етапу професійно-педагогічної діяльності на основі врахування низки чинників: пріоритетності цілей професійної освіти, специфіки змісту навчання, вікового і освітнього рівня здобувачів освіти, фізичного стану, рівня навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

До основних завдань інноваційного розвитку освітнього процесу професійної освіти слід віднести:

- моделювання інноваційної професійної діяльності майбутніх фахівців;
- створення єдиної інноваційної системи професійного навчання здобувачів освіти, адаптованої до динаміки розвитку сучасного виробництва;
- розробку інноваційних технологій навчання та їх впровадження в освітній процес.

Отже, нині необхідний комплексний підхід до інноваційної освітньої стратегії професійної освіти та успішності викладача, що відображає головну спрямованість — якість оновлення всієї системи професійної підготовки кадрів.

Формування професійно-педагогічної інноваційної діяльності педагогів як основа розвитку творчого потенціалу суб'єктів навчально-виховного процесу сприятиме подальшому удосконаленню професійно-педагогічних вмінь, позитивній мотивації здобувача освіти як суб'єкта навчання, якщо у роботі з упровадження дотримуватися таких етапів:

- діагностика готовності педагогів ПНЗ до формування професійно-педагогічної інноваційної діяльності;
- використання нової парадигми освіти – майстер виробничого навчання та здобувач освіти перебувають на рівних позиціях (суб'єкт – суб'єкт);
- зміна на цій основі їх мотивації до навчально-виховного процесу;
- опанування теоретичних знань щодо інноваційної діяльності ПНЗ;
- формування професійно-педагогічних умінь інноваційної діяльності, враховуючи категорію, стаж роботи, кваліфікацію педагога.

Практичне значення мають обґрунтовані для певних категорій майстрів виробничого навчання форми інноваційної діяльності, які впливають на розвиток творчої особистості в навчально-виховному процесі, підготовка програм, розробки рекомендацій для самостійної роботи педагогів з інноваційної діяльності, методичні рекомендації.

Висновок. Отже, діяльність майстра виробничого навчання ПНЗ повинна спрямовуватися на результат саморефлексії спільної діяльності педагога і здобувачів освіти та підвищення рівня навченості здобувачів освіти і самоорганізації педагогів. Тому модель інноваційної діяльності та успішність майстра виробничого навчання має такі складові:

- мотиваційна сфера діяльності;
- організація та здійснення інноваційних підходів у навчально-виховному процесі;
- педагогічний самоаналіз та самооцінка майстра виробничого навчання;
- створення психологічного комфорту під час креативного підходу;
- використання нових інноваційних підходів під час креативного мислення;
- диференціація науково-методичної роботи з педагогічними кадрами;
- громадська активність;
- ведення документації.

Список використаних джерел

1. Біла І.М. Стратегія професійної успішності сучасного педагога. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір*: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк, 3-5 червня, 2016. С. 38-43.
 2. Савенков А.И. Основные подходы к разработке концепции одарённости. *Педагогика*. М., 1998. - № 3. С. 24-29.
 3. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник. К., 2006. 344 с.
 4. Павлюк Р.О. Креативність як складова частина професійної підготовки майбутніх учителів. URL: http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogika/22154.doc.htm (дата звернення: 15.08.2022).
 5. Финк Э. Основные феномены человеческого бытия. М., 2017. 432 с.
 6. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. *Інформаційно видавничий центр ЗППП*. Ужгород, 2007.
 7. Інноваційні педагогічні технології навчання професії / А.С. Пікуліна та ін. *Донецький інститут післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників*. Донецьк, 2005. 385 с.
 8. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / С.О. Сисоєва та ін. Київ, 2001. 502 с.
- Зязюн І.А. Технологізація освіти в контексті удосконалення професійного розвитку особистості. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002*: збірник наукових праць до 10-річчя АПН України. Академія педагогічних наук України. – Частина 2. Харків, 2002. С. 28-45.